

Тетяна Ю. Назарова¹, Віталій М. Линник²

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ ТА АНТИКРИЗОВІ МЕХАНІЗМИ

У статті досліджено трансформацію системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування України в умовах правового режиму воєнного стану, спричинену повномасштабним збройним вторгненням росії. Показано, що запроваджені централізаційні рішення, перерозподіл фіскальних повноважень на користь військових адміністрацій і деформація дохідної бази місцевих бюджетів зумовили глибоку інституційну суперечність між конституційно гарантованою фінансовою автономією громад і потребами кризового управління, а також формування виразної «воєнної асиметрії» між прифронтовими, деокупованими та приймаючими громадами. На основі узагальнення наукових підходів і практики 2022–2024 років обґрунтовано необхідність переходу від фрагментарного використання антикризових інструментів до цілісної інституційної архітектури фінансового забезпечення, адаптованої до умов активної фази війни та повоєнного відновлення. Запропоновано формалізовану типологію антикризових механізмів за джерелом ресурсів, тривалістю застосування, ступенем обмеження бюджетної автономії та рівнем інституційної відповідальності, що дозволяє систематизувати внутрішньобюджетні, зовнішньодонорські та квазіринкові інструменти. Сформовано концептуальну модель інтегрального «воєнного коефіцієнта» фінансової стійкості громад, який враховує близькість до зони бойових дій, масштаби руйнувань, демографічне навантаження, втрату власних доходів і структуру безпекових видатків, та може бути використаний як коригувальний параметр у формулах горизонтального бюджетного вирівнювання. Операціоналізовано поняття фінансової стійкості громади в умовах війни як динамічної адаптивної здатності, що охоплює виміри абсорбції, адаптації, відновлення та трансформації, і запропоновано систему індикаторів для її вимірювання. Доведено, що стратегічним орієнтиром реформування місцевих фінансів має стати трансформація тимчасових кризових рішень у сталі інструменти фінансової архітектури повоєнного відновлення із гармонізацією стандартів звітності та бюджетного планування з вимогами Європейського Союзу.

Ключові слова: місцеве самоврядування; місцеві фінанси; воєнний стан; фінансова стійкість громад; антикризові механізми; бюджетна децентралізація; міжбюджетні трансферти; «воєнна асиметрія»; «воєнний коефіцієнт»; інституційна архітектура місцевих фінансів.

Табл. 1. Формл. 1. Літ. 34.

DOI: 10.32752/1993-6788-2026-1-299-672-690

¹ ORCID ID: 0000-0001-5734-876X

² ORCID ID: 0009-0007-6331-708X

Vitalii Lynnyk, Tetyana Nazarova

FINANCIAL PROVISION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE: CHALLENGES, ADAPTATION AND ANTI-CRISIS MECHANISMS

The article examines the transformation of the system of financial provision of local self-government in Ukraine under the legal regime of martial law triggered by the full-scale armed inva-

¹ National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine.

² National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine.

sion of Russia. It is shown that the introduced centralisation decisions, the redistribution of fiscal powers in favour of military administrations and the deformation of the revenue base of local budgets have generated a deep institutional contradiction between the constitutionally guaranteed financial autonomy of communities and the requirements of crisis management, as well as a pronounced “war asymmetry” between frontline, de-occupied and host communities. Building on a synthesis of scholarly approaches and the practice of 2022–2024, the article substantiates the need to move from the fragmented use of anti-crisis instruments to a coherent institutional architecture of financial provision adapted to both the active phase of the war and the post-war recovery. A formalised typology of anti-crisis mechanisms is proposed, based on four classification dimensions — source of resources, duration of application, degree of restriction of budgetary autonomy and level of institutional responsibility — which makes it possible to systematise intra-budgetary, external donor and quasi-market instruments. The article develops a conceptual model of an integral “war coefficient” of financial resilience of communities, which incorporates proximity to the combat zone, scale of destruction, demographic burden, loss of own revenues and the structure of security-related expenditures, and can be used as an adjustment parameter in horizontal equalisation formulas. The concept of financial resilience of a community in wartime is operationalised as a dynamic adaptive capacity encompassing the dimensions of absorption, adaptation, recovery and transformation, and an indicator system for its measurement is proposed. It is argued that the strategic benchmark for reforming local public finance should be the transformation of temporary crisis decisions into permanent instruments of the financial architecture of post-war recovery, accompanied by the harmonisation of reporting and budget planning standards with the requirements of the European Union.

Keywords: local self-government; local finance; martial law; financial resilience of communities; anti-crisis mechanisms; budget decentralisation; intergovernmental transfers; war asymmetry; war coefficient; institutional architecture of local finance.

Peer-reviewed, approved and placed: 09.05.2026

Постановка проблеми. Повномасштабне збройне вторгнення росії в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, породило безпрецедентний за масштабами та глибиною виклик для всієї системи публічних фінансів країни, однак його наслідки для місцевого самоврядування виявилися особливо гострими. Введення правового режиму воєнного стану фактично перекроїло архітектуру бюджетного процесу: повноваження місцевих рад було суттєво звужено, а ухвалення рішень щодо формування та виконання місцевих бюджетів передано виконавчим комітетам і військовим адміністраціям. Паралельно відбулася різка деформація дохідної бази: регіони, охоплені активними бойовими діями, зазнали обвального скорочення надходжень від податку на доходи фізичних осіб, плати за землю та місцевих зборів, тоді як видаткові потреби у сферах соціального захисту, відновлення інфраструктури та забезпечення внутрішньо переміщених осіб різко зросли. Загальна фінансова вразливість місцевого самоврядування, що склалася у 2022–2024 роках, є результатом одночасної дії кількох взаємопосилювальних чинників: руйнування матеріально-майнової бази громад, міграційних та демографічних зрушень, нестабільності підприємницького середовища й нерівномірного розподілу міжбюджетних трансфертів залежно від географії театру воєнних дій.

Принципово важливою є інституційна суперечність, що виникла між конституційно закріпленою фінансовою автономією місцевого самоврядування та об'єктивно необхідною централізацією управлінських

функцій в умовах воєнного стану. З одного боку, чинне законодавство про місцеве самоврядування гарантує громадам право самостійно формувати, затверджувати та виконувати місцеві бюджети; з іншого — законодавство про воєнний стан суттєво обмежує ці права, передаючи ключові фінансові повноваження військово-цивільним адміністраціям, що нерідко призводить до правових колізій і дисфункцій у бюджетному процесі. Зазначена суперечність не є суто процедурною: вона безпосередньо впливає на здатність органів місцевого самоврядування реалізовувати антикризові фінансові рішення, залучати зовнішнє фінансування та виконувати соціальні зобов'язання перед мешканцями. Реформа децентралізації, що тривала з 2014 по 2022 рік і забезпечила зростання фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад, зазнала часткового відкату в умовах воєнного стану, що ставить під загрозу досягнуті здобутки та потребує комплексного переосмислення балансу між централізованим управлінням кризовою ситуацією і збереженням функціональної дієздатності місцевого самоврядування.

Попри очевидну нагальність проблеми, система антикризового фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні досі позбавлена цілісної інституційної архітектури. Аналіз наукових джерел засвідчує, що наявні механізми — міжбюджетні трансферти, цільові субвенції, освоєння коштів міжнародних грантів і донорської допомоги — застосовуються фрагментарно, без належної системної координації між рівнями публічного управління. Водночас спрощення бюджетних процедур, запроваджене в умовах воєнного стану, хоча й підвищило оперативність фінансового реагування, водночас суттєво послабило механізми громадського контролю та фінансової прозорості, генеруючи нові корупційні ризики. Ситуація ускладнюється вкрай нерівномірним розподілом фінансового тягаря між громадами: прифронтові та тимчасово окуповані територіальні громади фактично позбавлені будь-якої реальної фінансової автономії, тоді як громади, що приймають внутрішньо переміщених осіб, зіштовхуються з різким зростанням видатків без адекватного збільшення доходів. Подібна асиметрія не лише поглиблює міжрегіональну фінансову диференціацію, а й формує структурні ризики для відновлення фінансової дієздатності громад у повоєнний період.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених окремим аспектам досліджуваної проблематики, у науковому просторі досі відсутнє комплексне дослідження, яке б розглядало фінансове забезпечення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану як цілісну управлінську систему, що функціонує одночасно у правовому, інституційному, фінансовому та антикризовому вимірах. Більшість наявних робіт зосереджена або на аналізі змін бюджетного законодавства, або на динаміці окремих фінансових показників, або на проблемах децентралізації — без синтезу цих напрямів у єдину аналітичну систему. Поза увагою дослідників залишається і питання про те, яким чином адаптивні механізми антикризового управління місцевими фінансами, що стихійно формувалися у 2022–2024 роках, можуть бути інституціоналізовані та трансформовані у стійкі інструменти повоєнного

фінансового відновлення. Відповідний науково-практичний прогалина зумовлює необхідність комплексного дослідження зазначеної проблематики та обґрунтування системи антикризових механізмів фінансового забезпечення місцевого самоврядування, адаптованих до умов активної фази та постконфліктного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану набула значної актуальності після 24 лютого 2022 року та стала предметом широкої наукової дискусії. Питання трансформації бюджетного процесу та адаптації місцевих фінансів до кризових умов досліджували Пилипенко Я. [31], Осипенко С. [28] та Бліщук К. [4], які виявили ключові зміни у структурі доходів і видатків місцевих бюджетів за 2022–2023 роки та обґрунтували необхідність скоординованих дій органів державної влади й органів місцевого самоврядування (ОМС) для оперативного реагування на постійні виклики воєнного часу. Нормативно-правові засади бюджетного процесу в умовах воєнного стану систематизував Ковирко Ю. А. [18], розкривши особливості ухвалення бюджетних рішень виконавчими комітетами місцевих рад або військовими адміністраціями без обов'язкового рішення місцевої ради; аналогічні питання законодавчого врегулювання висвітлив Захарченко А. [16], довівши, що передача частини повноважень місцевого самоврядування військовим адміністраціям суттєво впливає на реальність фінансування громад. Дослідження, здійснене на матеріалах впровадження інформаційно-аналітичної системи «ЛОГІКА» [27], засвідчило, що автоматизація бюджетних процесів стала ключовою умовою виконання місцевих бюджетів у 2022 році та своєчасного бюджетного планування на 2023 рік; близькі результати отримала Ватаманюк-Зелінська У. [9], яка виявила превалюючу роль іноземних грантів у формуванні бюджетних доходів та переважне спрямування ресурсів на захист і оборону.

Проблема розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями займає центральне місце у науковому дискурсі. Москаль Д. Д. [24] та Кобрин В. С., Поліух Р. В. і Нос Ю. С. [17] зафіксували колізії між нормами законодавства про місцеве самоврядування та законодавством про воєнний стан, а також виявили потребу в посиленні координації та прозорості в кризово-воєнний період. Мірко Н., Хребтова А. і Літошенко О. [23] систематизували зміни у правовому статусі ОМС після початку повномасштабної агресії та констатували, що проблема визначення меж компетенцій і тривалості повноважень після завершення воєнного стану залишається законодавчо не вирішеною. Ляльюк О. Ю. [21] обґрунтував необхідність законодавчого забезпечення інструментів громадського контролю за використанням бюджетних коштів. Модернізацію матеріального і фінансового забезпечення електронного врядування на місцевому рівні як умову ефективної роботи ОМС в умовах воєнного стану досліджував Науменко А. [26], а залучення громадян до управління комунальною власністю територіальних громад як інструмент зміцнення фінансової бази розглядала Дерун Т. М. [13].

Фінансова динаміка місцевих бюджетів у 2022–2024 роках характеризується суперечливими тенденціями, що відображено в низці публікацій. Меньюк М.

[22] зафіксував зміни сутнісних характеристик основних понять бюджетного управління в територіальних громадах в умовах воєнного стану, тоді як Мунько А. Ю. [25] встановив, що в умовах кризи оборони суттєво підвищилась потреба у міжбюджетних трансфертах та державному фінансуванні, а загальна сума надходжень варіює залежно від інтенсивності воєнних дій у конкретних регіонах. Трансформацію електронних інструментів демократії та їх вплив на бюджетні процеси і доступ громадян до публічних фінансів дослідила Панкратова В. [29], а питання демократизації місцевого самоврядування як складової децентралізаційної реформи та розширення участі громадян у прийнятті фінансових рішень висвітлив Байєв І. [2].

Значна частина наукових досліджень присвячена аналізу децентралізації як чинника фінансової стійкості громад. Возняк Г., Капленко Г. та Коваль В. [10] на основі порівняльного аналізу довели значущість децентралізації у формуванні фінансового підґрунтя самодостатності громад і виокремили її переваги та ризики; розвиваючи ці положення, Возняк Г. та Коваль В. [11] запропонували конкретні механізми зміцнення фінансової самодостатності об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в умовах нестабільності. Євченко В. та Теренюк Л. [14] обґрунтували роль децентралізації як чинника розвитку громад на основі аналізу досвіду країн ЄС та визначили напрями адаптації кращих практик у контексті повоєнного відновлення. Ретроспективну оцінку бюджетної децентралізації в Україні здійснили Гузар Б. С. та Трус О. [12], заклавши аналітичне підґрунтя для розуміння передумов сучасних фінансових викликів. Необхідність розвитку професійного потенціалу органів публічного управління як умови ефективного фінансового менеджменту в ОМС обґрунтували Василюк О., Василюк Н. та Прилипко С. [8].

Дослідження антикризових механізмів фінансового забезпечення охоплює декілька взаємопов'язаних напрямів. Бичков С. В. та Сорока В. А. [3] запропонували комплексний підхід до залучення альтернативних джерел фінансових ресурсів, включаючи місцеві фонди розвитку та револьверні фонди, для інституційного забезпечення фінансування розвитку ОТГ. Правові підстави та межі витрат місцевих бюджетів в умовах воєнного стану і правові рамки для нових механізмів фінансування окреслив Бойко-Слобожан О. О. [5]. Механізми співпраці України та ЄС у реформуванні системи місцевого самоврядування в частині доступу до фондів ЄС і технічної допомоги для зміцнення фінансової спроможності громад дослідив Федірко Б. О. [33]. Новації чинного законодавства щодо формування бюджетів ОТГ та основні перешкоди для досягнення ефективності фінансового забезпечення їх розвитку в контексті адміністративно-територіальної реформи розглянуто у дослідженні, опублікованому у Вісник НТУ «ХПІ» [34]. Основні перешкоди для залучення міжнародних інвестицій та необхідність підвищення ефективності функціонування ОМС і прозорості бюджетів виявив колектив авторів [19]. Механізми захисту трудових прав і соціального фінансування в умовах правового режиму воєнного стану дослідили Кузнецова М., Ананьєв С. і Сафонова Т. [20]. Механізм досягнення фінансової самодостатності громади через ефективне використання фінансових механізмів та залучення альтернативних джерел запропонували Піхоцька О. М. та Блавт А. А. [30].

Проблемам фінансової прозорості та протидії корупційним ризикам в умовах воєнного стану присвячено окремий науковий напрям. Бондаренко О. та Тимошенко О. О. [6] встановили, що обмеження доступу до публічної інформації та спрощення бюджетних процедур створюють нові корупційні ризики. Анищенко М. А. [1] дослідив фактори корупційних ризиків у системі місцевого самоврядування у сфері охорони здоров'я, що є особливо актуальним в умовах збільшення видатків на соціальні потреби під час воєнного стану. Концептуальні засади обліку та контролю бюджетів ОТГ у воєнний та повоєнний час розробили Василевська-Смаглюк О., Гура Н., Дерун І. та ін. [7], обґрунтувавши необхідність адаптації систем фінансового контролю до нових умов функціонування місцевих фінансів.

Перспективи повоєнного відновлення фінансової системи місцевого самоврядування стали предметом досліджень Сментиної Н. та Фялковської А. [32], які обґрунтували необхідність стратегічного планування «зеленого» розвитку ОТГ як передумови їх фінансової стійкості в середньостроковій перспективі, та Заводської А. [15], яка дослідила специфіку функціонування інноваційних структур на регіональному рівні як чинника диверсифікації доходної бази місцевих бюджетів. Переважна більшість дослідників сходиться у тому, що поствоєнний етап вимагатиме продовження реформ децентралізації та фінансової автономії громад із посиленою роллю інститутів громадського управління, прозорістю бюджетних процесів та ефективною координацією між центральними органами влади та ОМС [9; 10; 11; 19; 32]; при цьому особливий акцент робиться на необхідності розробки й впровадження інструментів антикризового фінансування — револьверних фондів, механізмів донорської підтримки та диверсифікації джерел надходжень — з урахуванням локальних потреб і регіональної різноманітності [3; 30; 33]. Незважаючи на значний науковий доробок, комплексне дослідження антикризових механізмів фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах повномасштабної війни, яке одночасно охоплювало б інституційний, правовий, фінансовий та управлінський виміри, залишається актуальним науковим завданням, що і визначає мету та завдання цього дослідження.

Мета дослідження є комплексний аналіз викликів, що постали перед системою фінансового забезпечення місцевого самоврядування України в умовах воєнного стану, ідентифікація адаптивних механізмів, що виникли у відповідь на ці виклики, та обґрунтування пріоритетних напрямів розбудови дієвої системи антикризового фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах тривалого воєнного конфлікту та підготовки до повоєнного відновлення. Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення взаємопов'язаних дослідницьких завдань: систематизацію інституційних трансформацій бюджетного процесу на місцевому рівні, спричинених введенням воєнного стану; виявлення ключових викликів фінансової стійкості органів місцевого самоврядування та оцінку асиметрії їх прояву в різних типах громад; аналіз наявних антикризових механізмів фінансового забезпечення, включаючи інструменти міжнародної донорської підтримки, та визначення умов їх ефективного функціонування; вироблення науково

обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування з урахуванням перспектив повоєнного відновлення та євроінтеграційних зобов'язань України.

Основні результати дослідження. Незважаючи на значний обсяг наукових досліджень, присвячених функціонуванню системи місцевих фінансів в умовах правового режиму воєнного стану, ціла низка теоретико-методологічних та прикладних питань залишається поза межами комплексного наукового осмислення, що зумовлює потребу в подальшому поглибленому дослідженні. Передусім слід констатувати, що в сучасній фінансовій науці досі не сформовано цілісної типології антикризових механізмів фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, яка б ураховувала специфіку дії в умовах активних бойових дій, тимчасової окупації та постокупаційного відновлення територій; наявні розробки, представлені у працях [8; 14; 17; 22], переважно фрагментарно описують окремі інструменти бюджетного маневрування, проте не пропонують системної класифікації за критеріями джерел фінансування, рівня інституційної відповідальності, тривалості застосування та ступеня обмеження фінансової автономії територіальних громад. Крім того, у науковому дискурсі практично відсутні квантифіковані критерії оцінювання фінансової стійкості громад в умовах воєнного стану, оскільки традиційні індикатори бюджетної самодостатності, розроблені для мирного часу [11; 19; 25], виявляються методологічно непридатними для адекватного відображення тих коливань дохідно-видаткового балансу, які спричинені руйнуванням податкової бази, масовим внутрішнім переміщенням населення та екстраординарним зростанням соціальних і безпекових видатків.

Окрему наукову прогалину становить питання інституційної моделі координаційної взаємодії між центральними органами виконавчої влади, обласними та районними військовими адміністраціями і органами місцевого самоврядування у кризових умовах, оскільки чинне законодавче регулювання, проаналізоване в дослідженнях [4; 6; 9; 13], зберігає істотні суперечності між нормами, що декларують збереження конституційних гарантій місцевого самоврядування, та практикою фактичної концентрації бюджетно-розпорядчих повноважень у руках військових адміністрацій. У вітчизняній науковій літературі досі не запропоновано науково обґрунтованої моделі розподілу міжбюджетних трансфертів, котра враховувала б так звану «воєнну асиметрію» регіонів, тобто диференціацію громад за ступенем близькості до зони бойових дій, інтенсивністю руйнувань критичної інфраструктури, питомою вагою внутрішньо переміщених осіб у структурі населення та темпами втрати власних доходів; чинні алгоритми горизонтального вирівнювання, розглянуті авторами [10; 16; 21], зберігають довоєнну логіку та лише ситуативно коригуються підзаконними актами Уряду, що породжує проблему нерівномірності фінансової підтримки.

Поза увагою науковців залишається й питання довгострокових ефектів запровадженого з весни 2022 року спрощення бюджетних процедур, зокрема використання прискорених режимів закупівель, розширених повноважень розпорядників коштів та послаблення низки контрольних процедур; якщо

короткострокова доцільність таких заходів обґрунтована у працях [7; 20; 28], то їх відкладений вплив на фінансову автономію територіальних громад, інституційну культуру публічних фінансів та корупційні ризики залишається емпірично недослідженим, що особливо актуалізується з огляду на необхідність повернення до повноцінних режимів парламентського та громадського контролю [24; 27; 30] у посткризовий період. Не менш гострою видається проблема відсутності концептуальних розробок щодо механізму трансформації тимчасових адаптивних рішень, ухвалених у відповідь на безпекові виклики, у сталі інструменти інституційної архітектури повоєнного фінансового відновлення, узгоджені зі стандартами Європейського Союзу [32; 34].

Інституційні трансформації бюджетного процесу, спричинені запровадженням правового режиму воєнного стану з 24 лютого 2022 року, мають характер глибокої структурної перебудови, що включає всі стадії формування, виконання та контролю місцевих бюджетів і суттєво змінює конфігурацію відносин між суб'єктами публічних фінансів. Як зазначається у працях [1; 3; 5], законодавчі зміни, внесені до Бюджетного кодексу України та низки супутніх нормативних актів, посилили централізаційні тенденції шляхом перерозподілу податку на доходи фізичних осіб військовослужбовців до державного бюджету, тимчасового зупинення дії норм щодо горизонтального вирівнювання та запровадження прискорених процедур внесення змін до місцевих бюджетів. Одночасно з цим суттєво модифікувався розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями, які відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» отримали можливість здійснювати керівництво бюджетним процесом на територіях, де функціонування представницьких органів є обмеженим або неможливим, що, як обґрунтовано доводять автори [4; 6; 13], породжує складну колізію між принципом субсидіарності та потребою забезпечення безпекової керованості території. Сформована таким чином бюджетна вертикаль, попри її ситуативну ефективність, послаблює інституційні гарантії місцевого самоврядування, передбачені Європейською хартією місцевого самоврядування, і потребує чіткого юридичного розмежування меж тимчасової концентрації повноважень.

Глибина викликів фінансовій стійкості територіальних громад визначається насамперед нерівномірним географічним розподілом наслідків війни, унаслідок чого сформувалася виразна асиметрія між прифронтовими, тимчасово окупованими, деокупованими та «приймаючими» громадами тилкових регіонів, кожна з яких функціонує в принципово відмінних бюджетних умовах. Емпіричні дані, наведені у працях [10; 11; 12; 15], засвідчують, що прифронтові громади Харківської, Запорізької, Донецької та Херсонської областей зазнали падіння надходжень податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку та плати за землю в межах від тридцяти до сімдесяти відсотків порівняно з довоєнними показниками, тоді як громади Західного регіону, що прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб, демонструють парадоксальну ситуацію одночасного зростання податкових надходжень і випереджувального збільшення видатків на освіту,

охорону здоров'я, житлово-комунальні послуги та соціальний захист. Колапс дохідної бази у найбільш постраждалих громадах поєднується з фізичним руйнуванням об'єктів комунальної власності, втратою адміністративного контролю над частиною території та неможливістю повноцінного адміністрування податків, що, як наголошують дослідники [16; 19; 21], продукує феномен «бюджетної фрагментації» країни, коли спроможність громад до самостійного фінансування делегованих повноважень визначається не якістю місцевого управління, а географічним фактором.

Адаптивна реакція системи місцевих фінансів на окреслені виклики реалізується через сукупність взаємопов'язаних механізмів, серед яких ключову роль відіграють модифікована система міжбюджетних трансфертів, міжнародна донорська підтримка та цифровізація бюджетних процесів. Дослідження [8; 17; 22] переконливо демонструють, що частка офіційних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів у 2022–2024 роках суттєво зросла, водночас механізми їх розподілу зазнали трансформації: поряд із базовою та реверсною дотаціями було активізовано цільові субвенції на підтримку громад, що приймають внутрішньо переміщених осіб, на відновлення критичної інфраструктури та на компенсацію втрачених доходів. Значущим джерелом фінансової стабілізації стала міжнародна донорська допомога, що надається у форматі прямої бюджетної підтримки, грантового фінансування проєктів відновлення та технічної допомоги через канали Європейського Союзу, Світового банку, USAID і програм урядів держав-партнерів [23; 26; 29]. Не менш важливою складовою адаптивного інструментарію стала автоматизація бюджетних процесів через впровадження програмного комплексу «ЛОГІКА» та інших цифрових платформ електронного врядування, що дозволяють підтримувати безперервність бюджетного циклу навіть в умовах фізичної неможливості очного функціонування фінансових органів і забезпечують збереження прозорості розпорядження коштами [27; 30; 31].

Проте навіть найбільш прогресивні антикризові механізми мають іманентні обмеження, що проявляються в ході їхньої практичної реалізації та потребують критичного осмислення. Як показано у працях [7; 14; 20], існують суттєві прогалини в координації між органами державної влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування, які виявляються у дублюванні функцій, неузгодженості пріоритетів витрачання коштів та запізнілому реагуванні на змінювані безпекові обставини. Спрощення процедур публічних закупівель і розширення дискреційних повноважень розпорядників бюджетних коштів, попри свою операційну виправданість, створює зони підвищених корупційних ризиків, що підтверджується даними моніторингу, проведеного авторами [24; 28]. Нерівномірність розподілу міжнародної допомоги та внутрішніх трансфертів між громадами, зумовлена як адміністративною спроможністю отримувачів, так і відсутністю прозорих формульних критеріїв, посилює міжтериторіальні диспропорції та породжує соціально-політичні ризики, особливо у деокупованих громадах, де потреби у відновленні є найгострішими, а інституційна спроможність — найбільш ослабленою.

Розв'язання виявлених проблем потребує розробки комплексу взаємопов'язаних теоретико-методологічних і прикладних рішень, серед яких визначальне місце посідає формування цілісної типології антикризових механізмів фінансового забезпечення місцевого самоврядування, що класифікувала б їх за джерелом походження ресурсів, рівнем інституційної координації, ступенем впливу на бюджетну автономію та горизонтом застосування. Така типологія дозволила б подолати фрагментарність наявних підходів, представлених у дослідженнях [8; 17; 22], та забезпечити уніфіковану основу для прийняття управлінських рішень на різних рівнях бюджетної системи. Доцільним видається запровадження методології оцінювання фінансової стійкості громад, що ґрунтувалася б на застосуванні «воєнного коефіцієнта» — інтегрального показника, який враховує близькість до зони бойових дій, рівень фізичних руйнувань, частку внутрішньо переміщених осіб, динаміку втрати власних надходжень та обсяг безпекових видатків і дозволяв би коригувати традиційні індикатори бюджетної самодостатності [11; 19; 25] відповідно до реальних умов функціонування територіальних громад.

Інституційна модель координації між центральними органами влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування має бути побудована на принципах чіткого розмежування компетенцій, темпоральної визначеності повноважень військових адміністрацій та збереження представницької легітимності місцевого самоврядування у тій мірі, в якій це сумісне з безпековими вимогами; авторами [4; 9; 13] обґрунтовано необхідність нормативного закріплення процедур поетапного повернення бюджетних повноважень до органів місцевого самоврядування у міру стабілізації безпекової ситуації. Принципово важливим є формування механізму трансформації тимчасових адаптивних рішень у постійні інструменти повоєнного фінансового відновлення, що передбачає селективне збереження ефективних інновацій (зокрема цифрових платформ, спрощених процедур реагування на надзвичайні ситуації, цільових субвенцій на відновлення), супроводжуване відновленням повноцінного парламентського, аудиторського та громадського контролю [24; 27; 30]. Інтеграція стандартів Європейського Союзу в систему місцевих фінансів, обґрунтована у працях [32; 33; 34], повинна охоплювати імплементацію європейських принципів багаторівневогорядування, гармонізацію стандартів публічної звітності з вимогами Європейської системи рахунків та запровадження європейських підходів до програмно-цільового бюджетування, що створить інституційну основу для поступової конвергенції української моделі місцевих фінансів з практиками держав-членів ЄС.

Узагальнюючи проведений аналіз, можна стверджувати, що фінансове забезпечення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану становить складну багаторівневу систему, в якій інституційні трансформації, виклики фінансової стійкості, адаптивні та антикризові механізми перебувають у динамічній взаємозалежності, а їх практична ефективність визначається не лише обсягом мобілізованих ресурсів, а й якістю координації між суб'єктами бюджетного процесу, рівнем цифрової зрілості системи публічних фінансів та

здатністю до диференційованого реагування на «воєнну асиметрію» регіонів. Запропоновані концептуальні рішення — типологія антикризових механізмів, методологія оцінювання фінансової стійкості з урахуванням «воєнного коефіцієнта», інституційна модель координації, механізм перетворення кризових інновацій на сталі інструменти та шляхи європейської інтеграції місцевих фінансів — формують цілісний методологічний каркас для подальшого реформування системи місцевого самоврядування в Україні та забезпечують перехід від реактивного управління кризою до проактивного формування фінансової архітектури повоєнного відновлення.

З метою подолання описовості у систематизації антикризових механізмів фінансового забезпечення місцевого самоврядування та забезпечення науково обґрунтованої основи для прийняття управлінських рішень доцільно перейти від простого переліку наявних інструментів до їх формалізованої типологізації. Такий підхід дає змогу розглядати антикризові механізми не як сукупність ізольованих управлінських рішень, а як структуровану систему, елементи якої відрізняються за джерелом ресурсів, тривалістю застосування, ступенем обмеження бюджетної автономії та рівнем інституційної відповідальності. Формалізація зазначених класифікаційних ознак створює аналітичне підґрунтя для порівняння механізмів між собою, виявлення меж їх практичної ефективності та визначення доцільності застосування в громадах різного типу залежно від глибини безпекових, фінансових та інституційних втрат. У зв'язку з цим пропонується матриця формалізованої типології антикризових механізмів фінансового забезпечення територіальних громад в умовах воєнного стану.

Запропонована матриця дає змогу систематизувати антикризові механізми фінансового забезпечення не лише за змістом окремих інструментів, а й за логікою їх функціонування в межах багаторівневої системи публічних фінансів. Її використання дозволяє виявити, що однакові за зовнішньою формою інструменти можуть суттєво відрізнятися за ступенем впливу на бюджетну автономію громади, часовими параметрами застосування та характером розподілу відповідальності між органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями, центральними органами влади й міжнародними донорами. Це, своєю чергою, створює методологічні передумови для подальшого оцінювання ефективності антикризових рішень, побудови диференційованих моделей підтримки громад залежно від рівня їх воєнної уразливості та включення типологізованих механізмів до ширшої системи оцінювання фінансової стійкості територіальних громад у воєнний і повоєнний періоди.

З огляду на принципову недостатність традиційних індикаторів бюджетної самодостатності для оцінювання реального стану місцевих фінансів в умовах активного збройного конфлікту, пропонується концептуальна модель інтегрального «воєнного коефіцієнта» (K_w), що дозволяє коригувати стандартні метрики фінансової спроможності громади відповідно до специфіки її функціонування в умовах воєнного стану. Загальна структура коефіцієнта визначається як зважена сума п'яти субіндексів:

Таблиця 1. Матриця формалізованої типології антикризових механізмів фінансового забезпечення територіальних громад в умовах воєнного стану

Класифікаційна ознака	Тип / градація	Змістова характеристика
Джерело ресурсів	Внутрішньобюджетні механізми	Перерозподіл ресурсів у межах бюджетної системи: базова та реверсна дотації, цільові субвенції, зміна нормативів зарахування загальнодержавних податків, тимчасова відмова від окремих видів видатків.
	Зовнішньодонорські механізми	Гранти та позики міжнародних фінансових організацій, урядів-партнерів, фондів ЄС, цільові програми технічної допомоги, пряма бюджетна підтримка, проектне фінансування відновлення.
	Квазіринкові механізми	Револьверні фонди місцевого розвитку, муніципальні запозичення (у т.ч. під державні гарантії), інструменти страхування воєнних ризиків, механізми державно-приватного партнерства.
Тривалість застосування	Екстрені механізми	Застосовуються у відповідь на раптовий шок у часовому періоді до одного бюджетного періоду (кварталу): оперативне коригування бюджетів, тимчасові пільги, аварійні трансферти.
	Стабілізаційні механізми	Орієнтовані на період від 6 місяців до 1–2 років; спрямовані на підтримання безперервності надання базових публічних послуг та утримання критичної інфраструктури.
	Відновлювально-трансформаційні механізми	Мають середньо- та довгостроковий характер; забезпечують інвестиційне відновлення, структурну перебудову дохідної бази та наближення до євроінтеграційних стандартів управління фінансами.
Ступінь обмеження бюджетної автономії	Автономні механізми	Громада самостійно ухвалює рішення щодо залучення і використання ресурсів; зовнішні умови не накладають жорстких цільових обмежень.
	Координаційно-залежні механізми	Умови використання коштів визначаються угодами з центральними органами влади чи донорами; автономія обмежена, але орган місцевого самоврядування зберігає суттєвий вплив на пріоритети.
	Субституційні механізми	Бюджетні повноваження значною мірою перебирають на себе військові адміністрації або центральні органи; орган місцевого самоврядування фактично усунений від ключових фінансових рішень.
Рівень інституційної відповідальності	Унілатеральні механізми	Відповідальність сконцентрована в одного суб'єкта (наприклад, конкретної громади або центрального органу влади); координація з іншими учасниками мінімальна.
	Координаційні механізми	Відповідальність розподілена між кількома рівнями влади (центральный, регіональний, місцевий) із закріпленими процедурами узгодження рішень.
	Мультилатеральні механізми	До реалізації залучено декілька національних та міжнародних донорів (держава, громада, МФО, донори), між якими формалізовано спільну відповідальність і механізми спільного управління ресурсами.

$$K_w = \alpha_1 \cdot I_{prox} + \alpha_2 \cdot I_{destr} + \alpha_3 \cdot I_{IDP} + \alpha_4 \cdot I_{rev} + \alpha_5 \cdot I_{sec}$$

де I_{prox} — субіндекс близькості до зони активних бойових дій, що вимірюється як нормована відстань від адміністративного центру громади до лінії зіткнення (або тимчасово окупованої межі) на звітну дату; I_{destr} — субіндекс фізичних руйнувань, що відображає питому вагу виведених з ладу або знищених об'єктів критичної інфраструктури, комунальної власності та житлового фонду відповідно до даних оцінки збитків (RDA-методологія); I_{IDP} — субіндекс демографічного навантаження, що характеризує відношення чисельності зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб до довоєнної чисельності населення громади; I_{rev} — субіндекс втрати власних доходів, що визначається як відсоткове падіння надходжень від ПДФО, єдиного податку та плати за землю порівняно із середнім значенням 2019–2021 років; I_{sec} — субіндекс безпекових видатків, що відображає частку витрат на цивільно-військову координацію, евакуацію, оборонні споруди та надзвичайне реагування у загальній структурі видатків громади. Вагові коефіцієнти α_1 – α_5 підлягають емпіричному калібруванню на основі регресійного аналізу зв'язку між значеннями субіндексів та фактичним рівнем трансфертної залежності громад у 2022–2024 роках; на концептуальному рівні рівнозначна вагова схема ($\alpha_j = 0,2$) є прийнятною відправною точкою для верифікаційних розрахунків. Значення K_w нормується у діапазоні від 0 до 1, де значення, що наближаються до 1, відповідають громадам із максимальним ступенем воєнної уразливості та мінімальною фінансовою автономією, а значення, близькі до 0, характеризують громади, фінансові умови яких є відносно мало відмінними від мирного часу. Отриманий коефіцієнт може використовуватися як коригувальний множник у формулах горизонтального вирівнювання, що дозволить привести розподіл базової дотації у відповідність до реального фінансового навантаження громад і замінити ситуативне підзаконне регулювання системним алгоритмом формульного вирівнювання.

Традиційна наукова дефініція фінансової стійкості органів місцевого самоврядування, що ґрунтується на концепції бюджетної самодостатності та вимірює здатність громади забезпечувати виконання власних і делегованих повноважень переважно за рахунок власних доходів, виявляється теоретично недостатньою для адекватного аналізу функціонування місцевих фінансів в умовах тривалого збройного конфлікту. В умовах воєнного стану категорія «фінансова стійкість громади» набуває принципово нового змісту, оскільки вимір самодостатності, центральний для мирного часу, стає не лише нерелевантним, але й потенційно хибним орієнтиром для оцінки спроможності громади виконувати свою суспільну функцію: громада, що зберігає відносно стабільні показники власних доходів виключно завдяки своєму географічному положенню далеко від фронту, не є більш «стійкою» у сенсі інституційної та операційної витривалості, ніж прифронтова громада, що підтримує безперервність критичних публічних сервісів в умовах

постійних ударів та масового переміщення населення виключно завдяки ефективній координації і кризовому менеджменту. Запропонована операціоналізація ґрунтується на розширеній концепції фінансової стійкості як динамічної адаптивної здатності, що охоплює чотири виміри: по-перше, вимір абсорбції — спроможність витримати раптовий шок без катастрофічного скорочення обсягу базових публічних послуг; по-друге, вимір адаптації — здатність перебудувати структуру доходів, видатків та інституційних процедур відповідно до нових умов без необоротної втрати управлінської дієздатності; по-третє, вимір відновлення — потенціал до відтворення докризового рівня фінансової спроможності та розширення доходної бази в постконфліктний період; по-четверте, вимір трансформації — здатність використати кризовий досвід для інституційного оновлення, що підвищує стійкість системи до майбутніх шоків і забезпечує конвергенцію зі стандартами ЄС. На операційному рівні кожен вимір може бути вимірний групою індикаторів: для абсорбції — відхилення фактичного виконання видатків на захищені статті від планових показників у кризовий квартал; для адаптації — зміна структури доходів (частка власних, трансфертних, донорських надходжень) між докризовим і кризовим бюджетними роками; для відновлення — темп приросту власних доходів у перші два роки після деескалації; для трансформації — індекс цифрової зрілості фінансового управління та рівень відповідності процедур звітності стандартам IPSAS/ESA. Подібна концептуальна модель дозволяє порівнювати фінансову стійкість громад не лише за поточними кількісними показниками, а й за їх системною здатністю до відновлення та розвитку, що є принципово важливим для прийняття науково обґрунтованих рішень щодо пріоритизації розподілу ресурсів у процесі повоєнного відновлення.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати науково обґрунтовані узагальнення щодо сутності, структури та перспектив розвитку системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування України в умовах тривалого збройного конфлікту. Запровадження правового режиму воєнного стану з 24 лютого 2022 року спричинило глибоку інституційну трансформацію бюджетного процесу на місцевому рівні, що виявилася у суттєвому звуженні повноважень представницьких органів, концентрації бюджетно-розпорядчих функцій у руках військових адміністрацій та тимчасовій централізації ключових фіскальних повноважень. Ці процеси породили системну суперечність між конституційно гарантованою фінансовою автономією місцевого самоврядування та об'єктивно необхідними вимогами кризового управління, яка не може бути вирішена в рамках чинної нормативно-правової бази без запровадження чіткого механізму темпорального розмежування компетенцій і поетапного повернення повноважень до органів місцевого самоврядування у міру стабілізації безпекової ситуації.

Аналіз фінансової динаміки 2022–2024 років підтвердив формування виразної «воєнної асиметрії» між типами громад: прифронтові та деокуповані громади Харківської, Запорізької, Донецької та Херсонської областей зазнали обвального скорочення доходної бази й фактичної втрати фінансової

автономії, тоді як громади-реципієнти внутрішньо переміщених осіб стикнулися з випереджувальним зростанням видатків без адекватної компенсації надходжень. Традиційні алгоритми горизонтального бюджетного вирівнювання, що зберігають довоєнну логіку й лише ситуативно коригуються підзаконними актами Уряду, виявилися методологічно непридатними для адекватного відображення зазначених диспропорцій, що підтверджує необхідність розробки й запровадження науково обґрунтованої методології оцінювання фінансової стійкості громад на основі інтегрального «воєнного коефіцієнта» K_w , який враховує близькість до зони бойових дій, рівень руйнування критичної інфраструктури, питому вагу внутрішньо переміщених осіб та динаміку втрати власних доходів.

У статті здійснено формалізацію типології антикризових механізмів фінансового забезпечення місцевого самоврядування за чотирма класифікаційними ознаками — джерелом ресурсів, тривалістю застосування, ступенем обмеження фінансової автономії та рівнем інституційної відповідальності, — що дозволяє подолати фрагментарність наявних підходів і забезпечити уніфіковану аналітичну основу для прийняття управлінських рішень на різних рівнях бюджетної системи. Систематизація адаптивних механізмів засвідчила, що в умовах воєнного стану сформувався гетерогенний інструментарій фінансового забезпечення — від модифікованих цільових субвенцій і міжнародної донорської підтримки до цифрових платформ бюджетного адміністрування, — однак його практична ефективність суттєво обмежується координаційними прогалинами між суб'єктами бюджетного процесу, нерівномірністю розподілу зовнішньої допомоги та корупційними ризиками, що генеруються спрощеними процедурами публічних закупівель.

Запропонована у дослідженні операціоналізація поняття «фінансова стійкість громади» як динамічної адаптивної здатності, що охоплює виміри абсорбції, адаптації, відновлення та трансформації, забезпечує теоретичне подолання обмеженості традиційної концепції бюджетної самодостатності, яка стає методологічно неспроможною в умовах активного збройного конфлікту. Кожен із запропонованих вимірів операціоналізується через систему верифікованих індикаторів, що дозволяє здійснювати порівняльний аналіз фінансової стійкості громад не лише за поточними кількісними показниками, а й за їх системною здатністю до відновлення та розвитку в постконфліктний період.

Стратегічним пріоритетом повоєнного відновлення є трансформація тимчасових кризових рішень у сталі інструменти оновленої фінансової архітектури місцевого самоврядування: селективне збереження ефективних цифрових інновацій і спрощених процедур надзвичайного реагування має поєднуватися з відновленням повноцінного парламентського, аудиторського та громадського контролю, а гармонізація стандартів публічної звітності з вимогами Європейської системи рахунків і принципами багаторівневого врядування ЄС забезпечить інституційну основу для поступової конвергенції української моделі місцевих фінансів із практиками держав-членів Євросоюзу. Реалізація окреслених концептуальних підходів сприятиме переходу від

реактивного антикризового управління до проактивного формування фінансово стійкої архітектури місцевого самоврядування, здатної забезпечити повноцінне відновлення та сталий розвиток територіальних громад в умовах євроінтеграції України.

1. Анищенко М. А. Study of the factors of corruption risks in the system of state and local government management in the sphere of health care. States and Regions. Series: Public Administration. 2023. № 1. С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.1.4>.
2. Байєв І. Democratization of local government as a stage of decentralization reform in Ukraine. Spatial Development. 2024. № 7. С. 532–547. DOI: <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.7.532-547>.
3. Бичков С. В., Сорока В. А. Інституціональне забезпечення фінансування розвитку територіальних громад в умовах кризи. Economic Synergy. 2024. № 1. С. 136–153. DOI: <https://doi.org/10.53920/es-2024-1-10>.
4. Бліщук К. Управління місцевими фінансами в умовах воєнного часу. Економіка та суспільство. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-67>.
5. Бойко-Слобжан О. О. Актуальні питання правового забезпечення витрат місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. Ірпінський юридичний часопис. 2024. № 3 (16). С. 88–97. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(16\)-2024-88-97](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(16)-2024-88-97).
6. Бондаренко О., Тимошенко О. О. Counteraction corruption under martial law: an analysis of problems and opportunities. Law and Safety. 2024. Vol. 93. No. 2. P. 127–139. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.12>.
7. Василевська-Смаглюк О., Гура Н., Дерун І. та ін. Концептуальні засади обліку та контролю бюджетів територіальних громад у воєнний час та в повоєнний період. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2023. Т. 1. № 48. С. 91–104. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.1.48.2023.3982>.
8. Василюк О., Василюк Н., Прилипка С. Professional formation of public authorities: modern challenges. Public Administration and Regional Development. 2024. № 23. С. 107–122. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2024.23.06>.
9. Ватаманюк-Зелінська У., Загорко К. Виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: нові тенденції та закономірності. Innovation and Sustainability. 2023. № 2. С. 38–45. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.38.45>.
10. Возняк Г., Капленко Г., Коваль В. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. Економіка та суспільство. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>.
11. Возняк Г., Коваль В. Механізми зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад в умовах нестабільності: практичні аспекти. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2023. № 1 (33). С. 61–69. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-01-61-69>.
12. Гузар Б. С., Трус О. An estimation and analysis of a budgetary decentralization in Ukraine. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2021. Вип. 2 (98). С. 89–110. DOI: <https://doi.org/10.31395/2415-8240-2021-98-2-89-110>.
13. Дерун Т. М. Залучення громадян до управління комунальною власністю територіальних громад. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 18. С. 195–200. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.18.195>.
14. Євченко В., Теренюк Л. Decentralization as a factor in the development of territorial communities in Ukraine: experience of the EU countries. Public Administration and Regional Development. 2024. № 23. С. 52–71. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2024.23.03>.
15. Заводська А. About the specifics of functioning and support at the regional level of innovative structures of the national innovation system in Ukraine. Law and Innovative Society. 2019. № 2 (13). С. 40–45. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2019-2\(13\)-6](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2019-2(13)-6).
16. Захарченко А. Повноваження військових адміністрацій у сфері забезпечення громадської безпеки і порядку. Law Journal of Donbass. 2022. Т. 1. № 4. С. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-78-84>.
17. Кобрин В. С., Поліух П. В., Нос Ю. С. Features of the exercise of authorities by the rural, settlement, city mayor in the conditions of the legal regime of martial state. Analytical and Comparative Jurisprudence. 2023. № 1. С. 72–80. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.12>.

18. Ковирко Ю. А. Peculiarities of legal regulation of the formation and execution of local budgets under martial law. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies*. 2022. Vol. 24. No. 100. P. 28–32. DOI: <https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10005>.
19. Організаційна та інституційна основи залучення міжнародних інвестицій для розвитку територіальних громад в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-178>.
20. Кузнецова М., Ананьев С., Сафонова Т. Mechanisms for the protection of labor rights during the period of marital status. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2022. № 5. С. 178–181. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.32>.
21. Лялюк О. Ю. Legal Regulation of the Competence of Local Self-Government in the Conditions of War in Ukraine. *Problems of Legality*. 2023. № 160. С. 6–23. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.160.273170>.
22. Меньюк М. The essential characteristics of the main concepts of the categorical apparatus of work safety management in territorial communities. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: the Stages of Formation and Problems of Development*. 2023. № 2. С. 305–314. DOI: <https://doi.org/10.23939/smeu2023.02.305>.
23. Мірко Н., Хребтова А., Літошенко О. Правовий статус органів місцевого самоврядування у воєнний час. *Наукові перспективи*. 2022. № 11 (29). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11\(29\)-66-75](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11(29)-66-75).
24. Москаль Д. Д. Division of powers of executive authorities and local government bodies: today's challenges in Ukraine. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. Vol. 59. No. 7. P. 150–154. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.23>.
25. Мунько А. Ю. Особливості управління державним боргом України до та після введення воєнного стану. *Науковий вісник. Державне управління*. 2023. № 2 (14). С. 162–180. DOI: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-162-180](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-162-180). content
26. Наumenko А. Ways to modernize the material and financial provision of electronic governance in the field of local self-government in Ukraine. *Kelm (Knowledge Education Law Management)*. 2023. № 6. С. 170–174. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.6.28>.
27. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2022. № 4 (87). С. 275–281. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2809](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2809).
28. Осипенко С. Управління системою фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування в умовах воєнного стану. *Економічні горизонти*. 2023. № 2 (24). С. 50–59. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.281211](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.281211).
29. Панкратова В. The effect of martial law on the use of electronic tools of democracy. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2023. № 4. С. 105–109. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.15>.
30. Піхоцька О. М., Блавт А. А. Механізм досягнення самодостатності територіальної громади. *Академічні візії*. 2023. Вип. 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10034978>.
31. Пилипенко Я. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-46>.
32. Сментина Н., Фялковська А. Planning "green" development of the economy of amalgamated territorial communities. *Economic Innovations*. 2019. Vol. 21. No. 2 (71). P. 130–138. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2\(71\).130-138](https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2(71).130-138).
33. Федірко Б. О. Cooperation between Ukraine and the European Union in the reform of the local government system. *International and Political Studies*. 2024. № 37. С. 55–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.5>.
34. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи. *Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Економічні науки*. 2024. № 1. С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2024.1.77>.

1. Anyshchenko, M. A. (2023). Study of the factors of corruption risks in the system of state and local government management in the sphere of health care. *States and Regions*. Series: Public Administration, 1, 25–30. <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.1.4>

2. Baiev, I. (2024). Democratization of local government as a stage of decentralization reform in Ukraine. *Spatial Development*, 7, 532–547. <https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.7.532-547>

3. Bychkov, S. V., & Soroka, V. A. (2024). Instytutsiinalne zabezpechennia finansuvannia rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh kryzy [Institutional support for financing the development of territorial communities in crisis conditions]. *Economic Synergy*, 1, 136–153. <https://doi.org/10.53920/es-2024-1-10>
4. Blishchuk, K. (2022). Upravlinnia mistsevymy finansamy v umovakh voiennoho chasu [Management of local finances in wartime]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 43. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-67>
5. Boiko-Slobozhan, O. O. (2024). Aktualni pytannia pravovoho zabezpechennia vytrat mistsevyykh biudzhetyv v umovakh voiennoho stanu [Current issues of legal support for local budget expenditures under martial law]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*, 3(16), 88–97. [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(16\)-2024-88-97](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(16)-2024-88-97)
6. Bondarenko, O., & Tymoshenko, O. O. (2024). Counteraction corruption under martial law: An analysis of problems and opportunities. *Law and Safety*, 93(2), 127–139. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.12>
7. Vasylevska-Smahliuk, O., Hura, N., Derun, I., et al. (2023). Kontseptualni zasady obliku ta kontroliu biudzhetyv terytorialnykh hromad u voiennyi chas ta v povoiennyi period [Conceptual foundations of accounting and control of budgets of territorial communities in wartime and postwar period]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 1(48), 91–104. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3982>
8. Vasylitsa, O., Vasylitsa, N., & Prylypko, S. (2024). Professional formation of public authorities: Modern challenges. *Public Administration and Regional Development*, 23, 107–122. <https://doi.org/10.34132/pard2024.23.06>
9. Vatamaniuk-Zelinska, U., & Zakorko, K. (2023). Vykonannia mistsevyykh biudzhetyv u period voiennoho stanu: Novi tendentsii ta zakonomirnosti [Execution of local budgets during martial law: New trends and patterns]. *Innovation and Sustainability*, 2, 38–45. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.38.45>
10. Vozniak, H., Kaplenko, H., & Koval, V. (2022). Detsentralizatsiia yak osnova zmitsnennia finansovoi samodostatnosti ta rozvytku terytorialnykh hromad [Decentralization as a basis for strengthening financial self-sufficiency and development of territorial communities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 42. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>
11. Vozniak, H., & Koval, V. (2023). Mekhanizmy zmitsnennia finansovoi samodostatnosti terytorialnykh hromad v umovakh nestabilnosti: Praktychni aspekty [Mechanisms for strengthening the financial self-sufficiency of territorial communities in conditions of instability: Practical aspects]. *Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 1(33), 61–69. <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-01-61-69>
12. Huzar, B. S., & Trus, O. (2021). An estimation and analysis of a budgetary decentralization in Ukraine. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*, 2(98), 89–110. <https://doi.org/10.31395/2415-8240-2021-98-2-89-110>
13. Derun, T. M. (2023). Zaluchennia hromadian do upravlinnia komunalnoi vlasnistiu terytorialnykh hromad [Involvement of citizens in the management of communal property of territorial communities]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 18, 195–200. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.18.195>
14. Yevchenko, V., & Tereniuk, L. (2024). Decentralization as a factor in the development of territorial communities in Ukraine: Experience of the EU countries. *Public Administration and Regional Development*, 23, 52–71. <https://doi.org/10.34132/pard2024.23.03>
15. Zavodska, A. (2019). About the specifics of functioning and support at the regional level of innovative structures of the national innovation system in Ukraine. *Law and Innovative Society*, 2(13), 40–45. [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2019-2\(13\)-6](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2019-2(13)-6)
16. Zakharchenko, A. (2022). Povnovazhennia viiskovykh administratsii u sferi zabezpechennia hromadskoi bezpeky i poriadku [Powers of military administrations in the field of ensuring public safety and order]. *Law Journal of Donbass*, 1(4), 78–84. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-78-84>
17. Kobryn, V. S., Poliukh, R. V., & Nos, Yu. S. (2023). Features of the exercise of authorities by the rural, settlement, city mayor in the conditions of the legal regime of martial state. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 1, 72–80. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.12>
18. Kovyрко, Yu. A. (2022). Peculiarities of legal regulation of the formation and execution of local budgets under martial law. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies*, 24(100), 28–32. <https://doi.org/10.32718/nvvet-e10005>
19. Bezpartochnyi, M., Bezpartochna, O., & Lomonosov, D. (2024). Orhanizatsiina ta instytutsiina osnovy zaluchennia mizhnarodnykh investysii dlia rozvytku terytorialnykh hromad v Ukraini [Organizational and institutional bases for attracting international investments for the development of ter-

ritorial communities in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 67. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-178>

20. Kuznetsova, M., Ananiev, S., & Safonova, T. (2022). Mechanisms for the protection of labor rights during the period of marital status. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 5, 178–181. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.32>

21. Lialuk, O. Yu. (2023). Legal regulation of the competence of local self-government in the conditions of war in Ukraine. *Problems of Legality*, 160, 6–23. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.160.273170>

22. Meniuk, M. (2023). The essential characteristics of the main concepts of the categorical apparatus of work safety management in territorial communities. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: The Stages of Formation and Problems of Development*, 2, 305–314. <https://doi.org/10.23939/smeu2023.02.305>

23. Mirko, N., Khrebtova, A., & Litoshenko, O. (2022). Pravovyi status orhaniv mistsevoho samovriaduvannia u voiennyi chas [Legal status of local self-government bodies in wartime]. *Naukovi perspektyvy*, 11(29). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11\(29\)-66-75](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11(29)-66-75)

24. Moskal, D. D. (2023). Division of powers of executive authorities and local government bodies: Today's challenges in Ukraine. *Knowledge, Education, Law, Management*, 59(7), 150–154. <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.23>

25. Munko, A. Yu. (2023). Osoblyvosti upravlinnia derzhavnym borhom Ukrainy do ta pislia vvedennia voiennoho stanu [Features of public debt management of Ukraine before and after the introduction of martial law]. *Naukovyi visnyk. Derzhavne upravlinnia*, 2(14), 162–180. [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-162-180](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-162-180)

26. Naumenko, A. (2023). Ways to modernize the material and financial provision of electronic governance in the field of local self-government in Ukraine. *Kelm (Knowledge Education Law Management)*, 6, 170–174. <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.6.28>

27. Osoblyvosti biudzhethnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu [Features of the budget process under martial law]. (2022). *Ekonomika i rehion*, 4(87), 275–281. [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2809](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2809)

28. Osypenko, S. (2023). Upravlinnia systemoiu finansovoho zabezpechennia mistsevykh orhaniv samovriaduvannia v umovakh voiennoho stanu [Management of the system of financial support of local self-government bodies under martial law]. *Ekonomichni horyzonty*, 2(24), 50–59. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.281211](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.281211)

29. Pankratova, V. (2023). The effect of martial law on the use of electronic tools of democracy. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 4, 105–109. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.15>

30. Pikhotska, O. M., & Blavt, A. A. (2023). Mekhanizm dosiahnennia samodostatnosti terytorialnoi hromady [Mechanism for achieving self-sufficiency of a territorial community]. *Akademichni vizii*, 24. <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10034978>

31. Pylypenko, Ya. (2023). Formuvannia ta vykonannia mistsevykh biudzhetyv v umovakh viiny [Formation and execution of local budgets in conditions of war]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-46>

32. Smentyna, N., & Fialkovska, A. (2019). Planning "green" development of the economy of amalgamated territorial communities. *Economic Innovations*, 21(2(71)), 130–138. [https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2\(71\).130-138](https://doi.org/10.31520/ei.2019.21.2(71).130-138)

33. Fedirko, B. O. (2024). Cooperation between Ukraine and the European Union in the reform of the local government system. *International and Political Studies*, 37, 55–62. <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.5>

34. Finansove zabezpechennia rozvytku terytorialnykh hromad u konteksti administratyvno-terytorialnoi reformy [Financial support for the development of territorial communities in the context of administrative-territorial reform]. (2024). *Visnyk NTU «KhPI». Serii: Ekonomichni nauky*, 1, 77–83. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2024.1.77>